

Esettanulmányos oktatás alkalmazása gyakorlatvezető mentortanárok képzésében

© **MAKÓ Ferenc**

Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ, Budapest

mako.ferenc@tmpk.uni-obuda.hu

Az Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központja a szakmai tanárképzés egyik meghatározó bázisintézménye. Az egységes, bologna rendszerű tanárképzés rendszerével összhangban, az MA mérnök-tanár képzés szakalapításában, majd a képzés beindításában aktív szerepet vállalt (Tóth, 2010:18-24). Ennek eredményeként 2008-ban már az új rendszerű képzésben kibocsátó intézmény volt. 2012-ben bocsátott ki továbbá – első alkalommal – szakvizsgázott mentortanárokat.

A mentorok – a pedagógusképző intézmény megbízásával és elvi útmutatásai szerint – a pedagógus-jelöltek közoktatási intézményben történő egyéni gyakorlatának szakvezetői feladatait, illetve a már diplomát szerzett gyakornokok körében az iskolavezetés megbízásából a pályakezdő pedagógusok szakmai szocializációját támogató feladatokat látják el. Képzésük megindításához már jelenleg is több képzési innováció, kutatási eredmény kapcsolódik, így az esettanulmányos oktatás bevezetése.

Az esettanulmányok módszerével való oktatás a pedagógia egyik legnagyobb kihívása. A hallgatók nagyfokú lelkesedést és intuíciót visznek bele a beszélgetésekbe, és az esettanulmányokkal oktató tanár a felfedezés élménye által segíti elő a tanulásukat. Ez az oktatási módszer sokkal többet követel, mint az "előadásos" oktatás, de kimagasló az eredménye is hoz. Az esettanulmányokra alapozott módszer vitára szólít olyan valós élethelyzetekkel kapcsolatban, melyekkel tapasztalt vezetőtanárok, gyakorló tanárok már nem egyszer találkoztak.

Az esettanulmányok a hallgatók számára a döntési folyamatokban, a probléma megoldási helyzetekben mintaként szolgálhatnak, megkönnyítve ezzel az elméleti ismeretek elsajátítását és alkalmazását, továbbá a későbbiekben segítve a mindennapi munkájukat.

A mentorálási esettanulmány valós eseményeken alapul, tanulmányozása pedagógia, altruista célokat szolgál. Az adott eset, vagy esemény válik a megbeszélés, vita, eszmecsere, tudás- és tapasztalatgyarapítás eszközévé. Az esettanulmányok tartalmazzák az esetek leírását és a megbeszélendő kérdéseket. Az egyes esetekhez kapcsolódó tanári útmutatások a további segédanyagok közé sorolhatók. Megfelelő meta-információk kiemelésével különböző tanulási helyzetekhez és feladatokhoz hasonló esetek azonosíthatók és tárhatók fel.

Az esettanulmányos oktatás alkalmazásának módszertani jellemzői

Az esettanulmányokra alapozott módszer először arra szólítja fel a résztvevőket, hogy olvassák el vagy ismerjék meg az adott esettanulmányt. A résztvevőknek ezt követően meg kell fogalmazniuk a problémákat, meg kell határozniuk az alternatívákat, elemezniük kell az adatokat, döntést kell hozni és feladattervet kell

felvázolni. Ahhoz, hogy ezt jól sajátítsa el valaki, bele kell élnie magát egy-egy valós élethelyzetbe, tanári szerepbe. (A mentori támogatás folyamatát, lépéseit, alternatíváit és azok értékelését, majd eredményét szemléletesen jeleníthetjük meg interaktív táblán. A „videó” funkció alkalmazásával pedig a teljes tanulási folyamatot is rögzíthetjük a módszertani feldolgozás optimalizálása vagy a tanár kollégákkal történő közös értékelés céljából.)

Minden egyes esettanulmány esetében az önálló álláspont kialakításának folyamata a program legfontosabb szempontja. Ha valaki fejben már kialakít magának egy álláspontot, személyesen is részt fog venni a beszélgetésekben és rendkívül érdeklődő is lesz. Az esettanulmányos tanulás így az elmélyült tanulás lehetőségét nyújtja. Az esettanulmányok első lépésben kötetlen kiscsoportos megbeszélések formájában kerülnek megvalósításra; (ezeket a kiscsoportokat vitázó vagy problémamegoldó csoportoknak nevezzük), de később már szabályosan ütemezett osztálytermi foglalkozások formájában beszélnek meg őket, melynek során minden résztvevő nézetét, véleményét és értékítéletét alaposan megvizsgálják.

E megbeszéléseknek az a legfőbb célja, hogy az esettanulmányban felvetett helyzet minden aspektusát feltárja: a tényeket, a feltevéseket, az alternatívákat, a végső lépéseket. (Nem kétséges, hogy ezeket a megbeszéléseket az oktatók is rendkívül izgalmasnak találják; a témák, tárgykörök, nézetek, stb. széles skáláját ölelhetik fel az esettanulmányokkal.) A megbeszélések közben az oktató célja első lépésben az, hogy összegyűjtse és az interaktív-táblán rögzítse az egyéni véleményeket, később pedig az, hogy segítse összegezni a megbeszélést meghatározó nézeteket. Szerepe nem abban van, hogy döntsön: melyik álláspont helyes, vagy melyik nem. A kurzusvezetőnek biztosítania kell, hogy a csoportból mindenki; oktató és résztvevő egyaránt közös élményekre tegyen szert, melynek alapján a probléma-megoldással kapcsolatos általánosítások és összhang kialakítására nyílik lehetőség. Egy ilyen oktatási módszer közben és után a "mit tanultam" felmérése azért nehéz, mert a hangsúly a szakmai jártasság fejlesztésén, a koncepcionális kérdéseken és a hozzáálláson van és csak másodsorban a tudáson. (A kapcsolódó tudományterületi ismeretek kiegészítő oktatói magyarázatokkal és ún. vezérszövegeknek a foglalkozások előtti közreadásával; rendszerint eredményesen be is építhetők az adott kurzus programjába.)

Az esettanulmányok útján való oktatás az egyik legtöbbet követelő pedagógiai módszer mind a mentorjelöltek, mind az oktatóik számára. Az esettanulmány előkészítése jelentős idő- és szellemi ráfordítást igényel (pl. egy esetanyagot bemutató-elemző oktatófilm különösen jól reprezentálja ezt). A mentortanár jelölteknek nemcsak az esetben foglalt tényeket kell megismerniük, hanem fel kell ismerniük a kulcsfontosságú problémákat, össze kell gyűjteniük az ezek elemzéséhez szükséges információkat, és meg kell találniuk a fejlődéshez vezető saját utat. (Amennyiben az aktív részvétel nagy súllyal számít bele az osztályzatba, a résztvevők további időt fordítanak a stratégia kidolgozására, melynek segítségével biztosíthatják érdemi közreműködésüket a foglalkozások alatt.)

Az előzetes felkészülés csak egy csekély része az esettanulmányos oktatási módszernek. Az esettanulmány-feldolgozási órán mind a hallgatók, mind az oktatók aktívan részt vesznek a tanulási folyamatban. A hagyományos tanár-diák szerepek - azok hierarchikus vonatkozásaival együtt - mellőzve vannak. A tanuláshoz alkalmas környezet biztosításáért a résztvevők felelősek; ez azt jelenti, hogy a tanárnak fel kell készülnie arra, hogy átadja kezéből az esetmegoldás irányítását, miközben továbbra is képes kell, hogy legyen megőrizni a tanuláshoz alkalmas kereteket. Az ilyen gyakorlati foglalkozás rengeteg energiát igényel; egyszerre kell figyelni a folyamatra

(a téma megbeszélését alkotó tevékenységek egymásutániságára), valamint a tartalomra (a tárgyalt anyagra), ami egyszerre jelent emocionális és intellektuális lekötöttséget. Ehhez jelent nagy segítséget az interaktív tábla, amely a foglalkozások tartalmának előkészítésével, szemléltetésével, az eredmények rögzítésével „felszabadítja a tanári erőforrásokat” a résztvevőkkel való interakciók kezelésére. A beszélgetést vezető moderátorra ugyanis tervező-, irányító-, segítő-, kritikus szakértői szerepek egész sora vár. (Így még a legkreatívabb csoportmunka szervező oktató is tele van kezdetben bizonytalanságokkal.) Ezért az órát célszerű tapasztalatcserének követnie, a hallgatók és az oktató részvételével. Olyan kérdésekre választ adni, hogy: Mit tanultunk az esetekből? Hogyan lehet a tanultakat más helyzetekben alkalmazni? A jelöltek szintén kicserélhetik tapasztalataikat az órákon történekről: Hatékony volt-e az esetek feldolgozása a mentori készségek fejlesztése szempontjából? Milyen volt a közreműködés minősége? Mit kell továbbfejleszteni?

A mentortanárok képzésében alkalmazott esettanulmány típusok

A mentorképzésünkben alkalmazott esettanulmányok és azok kidolgozása elsődlegesen a mérnök-tanári pályára felkészülő MA tanárjelöltek pedagógiai gyakorlataihoz, szakmódszertani iskolai gyakorlataihoz és az összefüggő oktatási nevelési gyakorlatokhoz (összefüggő iskolai gyakorlat, amely 1-2 féléves időtartamú) kapcsolódnak. A képzésben résztvevő mentortanár jelöltek között jelentős számban találunk vezetőtanári gyakorlattal bíró jelölteket is, akik rutinnal rendelkeznek a tanárjelöltek gyakorlati felkészítésében és támogatásában, illetve pályakezdő munkatársak mentorálásában. Differenciált programot kell megvalósítani azoknak, akik ilyen szereket még nem töltöttek be, számukra a szakképzési területen megvalósítható tanulói mentorálási feladatok tanulmányozása képezi az első feladatokat és folyamatosan zárkóznak fel vezetőtanár kollégáik mellé. Számukra a közös esetfeldolgozások kiemelten fontosak a mestertanári-, vezetőtanári készségek elsajátításához.

Az első esetanyag típust az értékelésre váró esettanulmányok csoportjába sorolhatjuk (alanya – mentorálási spektrumelem, szituáció, esemény stb.). Ez a típus azt a kérdést helyezi középpontjába, hogy egy adott esetben mit tett(ek) a mentorok (vezetőtanárok) és a beszélgetés legfőbb célja annak értékelése, hogy az eljárás helyes volt-e. A képzésbeli alkalmazás a mentorálási spektrum tanulmányozását (*Mentorálás módszertana kurzus*) szolgálja, illetve a mentor szerepek és mentorálási tervek megismerésére irányul. A mentorálási tervek eset-kidolgozási dimenzióit mutatja be az alábbi táblázat, amely a pedagógiai mentorálás spektrumfolyamatát képezi le.

1. táblázat. A mentorálás folyamatát bemutató esettanulmányok profilja

Mentorálást igénylő probléma bemutatása (A szituáció ismertetése. Nyílt igény, látens igény. Személyes változás igénye.):	A segítségnyújtás célállapotának leírása, illetve a mentorált nyereségének bemutatása (Ahol helyt kell állnia mentorálnak):
A segítség kinek fontos?	A segítség szervezeti háttere, specifikálása, formalizáltsága:
A segítségnyújtás jellege (Miben kell segítséget nyújtani?):	A mentor szerepeinek, funkcióinak bemutatása:
A segítség alapjául szolgáló értékrend:	A mentorálás erőforrás-szükséglete:
A mentori tevékenység konkrét megtervezése:	A mentori kompetenciaigény:
Tanácsadási technikák, mentorálási technikák, fejlesztő értékelés technikái:	A mentorálás korrekt lezárási feltételei:
A mentorálás sikerességének, eredményességének megállapítása:	Utánkövetés:

Az ide kapcsolódó műhelymunkánk stratégiája, hogy „*A mentorálás folyamata a tanár megismerésével és tevékenysége jellemzőinek feltárásával kezdődik. Ebből kiindulva állapítható meg a fejlesztés szükségessége és határozható meg annak területei, céljai, továbbá a mentorálás során alkalmazandó bánásmód és módszerei is*” (Füzi, 2011:20).

Az esettanulmányok második alkalmazott típusa a *probléma-megoldó/döntésre váró esettanulmány*. A résztvevők szembesülnek egy-egy meghatározott mentorálási problémával és a helyzetgyakorlat felszólítja őket, hogy vegyék számba a lehetséges válaszlépéseket. Az esettanulmány típus a mentorálási problémák megoldásában (*Tanári kompetenciafejlesztés kurzus*) kerül alkalmazásra. A kurzushoz kapcsolódó kompetenciafejlesztési folyamatokat bemutató esettanulmányok és azok kidolgozási szerkezetét a következő táblázatban mutatjuk be.

2. táblázat. A tanári kompetenciafejlesztés problémakörét feldolgozó esettanulmányok felépítése

1.	Egy adott ország (vagy képzési terület/ág) tanárképzésében a kompetencia-fejlesztési igényeket megalapozó problémák bemutatása (képzési szint, fejlesztési kísérletek, stratégiák szerint szegmentálva az egyéni elemzési terület megválasztását):
2.	Mit várnak az adott kompetenciák fejlesztésétől (hatás, eredmény leírás)?
3.	Mely kompetenciák fejlesztését szorgalmazzák (kompetencia lista)?
4.	Mely kompetencia-jellemzők dominánsak az adott kompetenciáknál?
5.	Milyen feltételeket tartanak fontosnak biztosítani a hatékony és eredményes tanári kompetenciafejlesztéshez (tárgyi, személyi, szervezés, támogatási szempontok bemutatása)?
6.	Milyen programokkal fejlesztik az adott kompetenciákat (belső-, külső tanfolyamok, projektek, tanártovábbképzés, autodidakta tanulás)?
7.	Hogyan mérik (értékelik) a kapcsolódó (fejlesztett) kompetenciákat?
8.	Vannak-e eredményre vonatkozó visszacsatolások a tanári kompetenciafejlesztésről?
9.	Magyarországon (vagy más képzési területen/képzési ágon) is indokolt lenne-e ezen kompetenciák fejlesztése? (Ha igen, akkor miért?) Kiknek ajánlaná (tanári célcsoportok) a fenti kompetencia-fejlesztést?
10.	Milyen feltételekkel lehetne adaptálni a fejlesztési tapasztalatokat?

Az *általános felmérésre vonatkozó típusban* megadjuk a szükséges információkat, de azok csak implicit módon állnak rendelkezésre. Ez a feladattípus a problémát

komplex összefüggéseiben jeleníti meg. A problémát ismeret-gazdag kontextusban szemléletes és sokoldalú bemutatással exponáljuk úgy, hogy a hallgatók tudományos igényű vizsgálódásokat folytathassanak. Ez a típus a tanári kompetenciafejlesztés tervezésében (*Mentorálás gyakorlat kurzus*) kerül felhasználásra. A kapcsolódó portfólió anyagok kidolgozásukat követően Moodle-MAHARA elektronikus oktatási keretrendszerbe kerülnek feltöltésre, ahonnan azok megoszthatók és feldolgozhatók a képzés során (<http://tmpkvtk.uni-obuda.hu/>).

3. táblázat. A mentorálási gyakorlatok tartalmi elemei

1.	A tanárjelölt heti órarendje a mentorálás első, második és harmadik fázisában.
2.	A mentor bemutató órájának terve.
3.	Megfigyelési szempontok az elemzéshez.
4.	Mentori kérdések terve a tanárjelölt óráját megelőző megbeszéléshez, a tanárjelölt órájához kapcsolódó megfigyeléshez, óraelemzéshez.
5.	A tanárjelölt lehetséges részeredményei és ezek megerősítésének terve.
6.	Kollaboratív tanítási terv.
7.	A mentor tanítási szakértelmének bemutatása.
8.	A tanárjelölt önértékelésének támogatása.

Az összehasonlító esettanulmányok esetében a cél az, hogy szisztematikusan összehasonlítsuk több ország mentorálási rendszerét és működési gyakorlatát, elemezzük az egyes kérdésekhez való hozzáállás eltéréseit, elősegítve ezzel az innovatív hazai adaptációk elterjesztését.

Intézményünkben „*az esetmegbeszélő csoportok egyik speciális változata, a Bálint-csoport ajánlható továbbá az iskolai vezetők és mentorok figyelmébe. A bálint-csoport az eset feldolgozása során a kapcsolatra fókuszál, ezért a tanári és mentori munka támogatására különösen alkalmas, mert abban is központi szerepet játszik a kapcsolat. A technika része, hogy a csoporttagok két körben helyezkednek el. A belső kör tagjai vállalják, hogy aktív részesei lesznek a feldolgozásnak, míg a külső kör tagjai inkább megfigyelők*” (Suplicz, 2011:60).

Esetanyagok feldolgozása interaktív tábla használatával

A tanítás minősége, az innovációk és reformok sikere a közoktatásban-, szakképzésben alapvetően a pedagógusokon és felkészítésükben résztvevő szakembereken múlik. A változásokra adott uniós – és nemzeti szintű megoldások mindegyike ezért szorgalmazza a pedagógusképzésben új szemléletmód érvényesítését. A kompetencia alapú tanárképzési standardok kialakítása, a tanítási gyakorlat fejlesztése, a tanárok kutatói-fejlesztői feladatok ellátására történő felkészítése a tanárképzésben is paradigmaváltást sürget. Az oktatási rendszerek fejlesztésével kapcsolatos problémák megoldásában a tanároknak a korábbiaknál magasabb szintű pedagógiai-, metodikai oktatástechnológiai műveltségre kell szert tenniük. A változás nem önmagában véve az új technológiák használatától várható, sokkal inkább a tanulási helyzetek újjászervezésétől és a tanárok azon kompetenciáitól, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy az új interaktív taneszközöket és médiumokat a tanulási folyamat megváltoztatásához eredményesen fel tudják használni. Ennek reprezentáns taneszköze az interaktív tábla használat, amely a legközvetlenebb módon segíti elő a multimédia technológiák hallgatói célcsoportok szerinti adaptív felhasználását.

Ma már, éppen az oktatástechnológia fejlődésének köszönhetően, a tudás közvetítésben, a tanulási folyamatban, olyan taneszközök és médiumok is megjelenhetnek a tanterekben, amelyek forradalmi változásokat eredményeznek (Simonics, 2011:126-130). Mindezek közül kiemelkedik az interaktív tábla, amely átmenetet biztosít a frontális óravezetés és a résztvevők konstruktív tevékenységén alapuló kollaboratív tanulás között. Az interaktív táblák használata az eLearning alapú oktatás- és a multimédia technológiák előnyeinek szegmentált felhasználásával a tudáshoz történő jobb hozzáférést-, a szemléletesebb oktatást segítik elő. Az interaktív tábla által összekapcsolt oktatástechnikai forradalom és módszertani kultúraváltás (kompetencia elv, szituatív tanulás) a tanulás alapvető megváltozását eredményezi. Az interaktív tábla használata megoldást nyújt arra a kérdésre, hogy hogyan lehet egyszerűen és eredményesen beilleszteni a képzésbe az elektronikus tanítás, tanulás multimédiás- és WEB alapú technológiáit. Az interaktív tábla használatával lehetővé válik a prezentációs oktatási stratégia megújítása-, a tanórai interaktivitás növelése. Ugyanakkor az eredményesnek bizonyult tanítási, tanulási módszerek (pl. magyarázat, problémamegoldó előadás, esetelemzés) megőrzését is elősegítheti az elektronikus osztálytermi tábla használata. Az oktatás interaktív szakaszában az oktató kapacitásai a mentorjelöltekhez való adaptációhoz-, a mikro-szintű differenciáláshoz, a változatos kompetencia-fejlesztő módszerek alkalmazásához felszabadulnak. Jellegeből adódóan az interaktív tábla előnyeit elsősorban a módszerekben gazdag csoportos jelenléti (és a hálózati kollaboratív oktatásban) tudjuk érvényesíteni. Az interaktív tábla használat ösztönzi a sokoldalú foglalkozás-tervezést, a médiumok funkcionális használatát, a prezentációk önértékelése folytán (reflektív döntések) annak továbbfejlesztését. Az interaktív-tábla használat egyik legfontosabb értéke tehát, hogy a tanári tervező munka minőségét fejleszti, interaktív óravezetést támogat, továbbá lehetővé teszi az esetelemzés videóként való rögzítését és elektronikus megosztását a mentorképzésben.

Összefoglalás

Magyarországon a mentortanárok szakirányú továbbképzésének megindulása folytán a jövő mentortanárai szakvizsgázott- és mentori feladatok ellátására képezett vezetőtanárokként látják majd el feladataikat. Meggyőződésünk, hogy a közoktatási-szakképzési rendszer fejlesztésében résztvevő tanárok minőségében csak akkor várhatunk érdemi változásokat, ha mentorainkat a tanári szerepeik sikeres ellátásához szükséges személyiség-változásokban és kompetencia-fejlesztő munkában egyaránt támogatjuk. Az ÓE-TMPK kutatásai között ezért - a Szakképzés- és Mérnökpedagógiai Tudományos Műhely kereteiben-, olyan új mentorálási stratégiák-, módszerek és technikák kidolgozását tűztük ki célul, amelyek a szakmai tanárok felkészítését az iskolák életszerű igényeihez kapcsolja. Az esettanulmányok használata a mentorjelöltek számára a mentorálási szerepekben, a probléma megoldási helyzetekben mintaként szolgálhat, megkönnyítve ezzel az elméleti ismeretek elsajátítását és a későbbiekben segítve a mindennapi munkát.

Irodalomjegyzék

FŰZI Beatrix (2011): *Tanárok mentorálásának gyakorlata*. Budapest: DSGI Ergonómia Mérnöki Iroda Kft.

SIMONICS István: Mentortanárképzés e-Learning támogatása. In Nádasi András (szerk.): *Agria Média 2011 – X. Információtechnikai és Oktatástechnológiai Konferencia és Kiállítás* (pp. 126-130). ICI-11 Nemzetközi Konferencia, Eger, 2011. október 11-12. Konferenciakötet. Eger: Líceum.

SUPLICZ Sándor (2011): *Tanárok mentorálásának elméleti alapjai*. Budapest: DSGI Ergonómia Mérnöki Iroda Kft.

TÓTH Péter (2010): *A mérnöktanárképzés helyzete a Bologna-folyamatot követően II. Szakoktatás*, 60 (9), 18-24.